

Vaas met decor van papavers en anemonen

Plateelfabriek Firma Wed. N.S.A. Brantjes & Co, Purmerend

Purmerends Museum
Purmerend

Beschildering: Theodorus Verstraaten

Ca. 1900. Aardewerk, H 62 cm, diameter 38 cm

Gemerkt onderzijde: 1108; klomp/NB TV/Faience/de Purmerende/Hollande

Herkomst: particuliere collectie

Het Purmerends Museum kreeg eind 2003 de gelegenheid een object aan te kopen uit een Nederlandse privé-verzameling. Het betreft een bijzondere aardewerken vaas die rond 1900 in Purmerend werd vervaardigd bij de Firma Wed. N.S.A. Brantjes & Co (1895-1904). De vaas kon worden aangekocht mede dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt.

SIERAARDEWERK

Halverwege de 19de eeuw was de aardewerkindustrie in Nederland van weinig belang. Alleen de fabriek van Petrus Regout (1834-1899) te Maastricht bracht geglazuurd gebruiks aardewerk op de markt. Sieraardewerk werd in die periode in Nederland nauwelijks gemaakt. Pas in het laatste kwart van de 19de eeuw kwam de fabricage hiervan op gang.

Het eerste sieraardewerk was gebaseerd op het 17de- en 18de-eeuwse Delfts blauw en werd gemaakt bij de Porceleyne Fles te Delft (1653–heden). Later volgde de fabriek Rozenburg (1883-1914) te Den Haag. Bij Rozenburg ontstond door de creatieve inbreng van vooral Theodoor Colenbrander (1841-1930) tussen 1885 en 1889 een vernieuwing van het sieraardewerk. Colenbrander maakte fantasierijke ontwerpen en decors met verwijzingen naar oosterse motieven, maar ook gestileerde afbeeldingen van planten en bloemen in heldere kleuren. Na zijn vertrek bij Rozenburg in 1889 werd dit enigszins losgelaten en ontstond er een wijze van decoreren met bloem- en diermotieven die ook terug te vinden is in Frankrijk en Japan.

BRANTJES

Het aardewerk van Rozenburg was – ondanks de hoge prijzen – zo'n groot succes dat er tussen 1895 en 1910 in Nederland ruim 10 bedrijfjes voor sieraardewerk ontstonden die hun producten in eerste instantie baseerden op ontwerpen van

Rozenburg. Deze fabrieken presenteerden hun producten als kunst aardewerk, waarbij de decoraties het belangrijkste artistieke element vertegenwoordigden. Tot de navolgers behoorde ook de firma Wed. N.S.A. Brantjes & Co uit Purmerend. De familie Brantjes was ondernemend en gefortuineerd. Haar kapitaal kwam onder meer voort uit de houthandel. Toen door de aanleg van het Noordzeekanaal een deel van de handel in Purmerend zich verplaatste naar onder meer Zaandam en Amsterdam, vond men spoedig andere bronnen van inkomsten.

N.S.A. ('Klaas') Brantjes jr (1844-1886) kreeg in december 1886 vergunning voor de bouw van een vuurvaste steenfabriek aan de Neckerstraat. Helaas stierf hij kort daarop. Zijn weduwe, Clementine Brantjes-van Rijn (1849-1917), bleef echter bij de fabriek betrokken en aangezien zij bekend stond als 'een kunstzinnig persoon' is mogelijk daardoor het idee ontstaan om te gaan samenwerken met de ontwerper en producent van sierplateel Egbert Estié (1865-1910). Dit leidde in 1895 tot de oprichting van de firma Wed. N.S.A. Brantjes & Co., producent van sieraardewerk. De samenwerking met Estié heeft niet lang geduurd, maar was wel productief. In de korte tijd van zijn aanwezigheid werden diverse bouwplannen gerealiseerd met betrekking tot de uitbreiding en modernisering van de fabriek. In 1897 telde de firma Brantjes 46 werknemers, waarvan 35 schilders. Eind dat jaar verliet Estié het bedrijf om als medeoprichter plateelbakkerij Zuid-Holland in Gouda te beginnen. Hoewel er geen bedrijfsarchief bewaard is gebleven, bestaat de indruk dat het aardewerk niet opleverde wat er van verwacht werd. In 1904 werd de plateelbakkerij Wed. N.S.A. Brantjes & Co. namelijk overgenomen door de N.V. Terracotta- en Aardewerfabriek Haga uit Den Haag.

De productie van het Brantjes aardewerk was gericht op de export, met name Engeland. Nog steeds duiken daar met

enige regelmaat stukken op, zoals ook deze door het Purmerends Museum verworven vaas. De in het Frans gestelde signatuur van de fabriek (*Faïence de Purmerende Hollande*) duidt op het internationaal gerichte karakter van het product. De firma had een monsterkamer op de Prins Hendrikkade te Amsterdam en adverteerde niet in de lokale kranten. Bovendien is het zeer aannemelijk dat het aardewerk met de schepen van rederij Brantjes werd vervoerd.

DECORATIES

Al het aardewerk bij Brantjes is gegoten uit witbakkende Engelse klei. Omdat het gegoten werd, konden verschillende uitvoeringen van hetzelfde basismodel ontstaan, al dan niet met verschillende decoraties. De objecten zijn met de hand beschilderd onder een meestal glanzende kleurloze glazuur. Bij Brantjes is naast de verschillende modellen een viertal typen decoraties te onderscheiden: Delfts blauwe, landschappelijke, gearceerde en bonte decors.

De laatste variant komt het meest voor. Specifiek voor de bonte beschildering is dat de hele vaas is bedekt, vaak met kleuren die typisch Brantjes kunnen worden genoemd, zoals groen, turkoois en geel met zwarte stippeltjes. Bloemen zijn het meest geliefd als decoratie. Herkenbaar in deze stijl is de symmetrie in de decors in een regelmaat van twee of vier bloemen die bij elkaar komen, waarbij de vlakken rondom zijn opgevuld.

Al eeuwenlang is het bloemmotief in de Nederlandse kunst populair. Rond 1900 kwam er meer aandacht voor de symbolistische interpretaties van bloemen. De nadruk kwam te liggen op de weergave van de afzonderlijke bloem als specifiek symbool van een nieuwe gedachtewereld. Omdat bloemen snel verwelken, worden zij in verband gebracht met vergankelijkheid en eindigheid. Anderzijds draagt de bloem het zaad voor nieuw leven. Daarom is zij door kunstenaars wel gebruikt als

Onderzijde vaas met merken.

Brief van mevrouw Brantjes aan A. Mak, Dordrecht, op briefpapier van de Firma Wed. N.S.A. Brantjes & Co, Purmerend, met afbeeldingen van drie verschillende vazen (van links naar rechts de modellen 1078, 1108 en 1011).

STADSARCHIEF DORDRECHT

Vaas met zeepaardenmotief
 Plateelfabriek Firma Wed. N.S.A.
 Brantjes & Co, Purmerend
 Ca. 1900. Aardewerk, decor A,
 beschildering: Theodorus Verstraaten
 PURMERENDS MUSEUM

het symbool van een nieuwe tijd. De keuze van de bloemen bij de firma Brantjes gold zowel inheemse als niet inheemse bloemen die in die periode zeer in trek waren. Opvallend is wel dat vooral inheemse bloemsoorten als onderwerp voor de beschildering zijn gekozen. De paardebloem, korenbloem, lis, het viooltje, de waterlelie, het pijlkruid en de papaver komen veelvuldig voor.

Hoe de schilders en ontwerpers exact te werk zijn gegaan bij de keuze van hun onderwerp blijft gissen. Wel is zeker dat er op de tekenopleiding, zoals de stadsteekenschool in Purmerend, grote nadruk werd gelegd op nauwgezette navolging van de natuur. Dit hield in dat er studies naar de natuur werden gemaakt, maar ook dat voor een deel de kennis en inspiratie uit andere bronnen kwamen. Zo waren diverse platenboeken met afbeeldingen van flora en fauna erg in trek. Sommige ontwerpen van Maurice Verneuil lijken model te hebben gestaan voor het Purmerends plateel.

EEN BIJZONDERE VAAS

Het Purmerends Museum kreeg in 2003 een telefoontje van een particulier verzamelaar die een bijzondere vaas te koop aanbood, welke hij enkele jaren daarvoor in Engeland had aangekocht. De vaas (model 1108) werd direct herkend als een bijzonder exemplaar binnen het assortiment van plateelbakkerij Wed. N.S.A. Brantjes & Co. Zowel het formaat als de uitvoering met een dikke scherf zijn opvallend. Vazen van een dergelijke grootte waren namelijk uitzonderlijk binnen de productie. Er zijn slechts enkele modellen van deze plateelbakkerij bekend die in hoogte de 40 cm overstijgen. Dit type vazen was dan ook niet bedoeld voor op de kast of het dressoir, maar leende zich bij uitstek voor een grote vestibule als blikvanger.

De beschildering is van een hoge kwaliteit. Op de vaas is een bont floraal decor in kwadranten aangebracht met

knoppen en bloemen van een papaverachtige in rood, afgewisseld met paarse anemonen. Het ontwerp, de symmetrie en de kleurstelling waarbij groen-, bruin- en geeltinten overheersen, zijn typisch Brantjes. De vaas komt overeen met het in de catalogus *Purmerends Jugendstil Aardewerk* (1995) afgebeelde model 1109. Het is bekend dat er bij Brantjes wel vaker identieke modellen onder verschillende modelnummers werden verkocht. Het enige verschil tussen de modellen 1108 en 1109 zijn de cirkels met stippen tegen het zachtgroene fond welke in model 1109 ontbreken. Van dit model zijn slechts nog twee andere exemplaren bekend, beide in particulier bezit. Een afbeelding van de vaas werd gebruikt op het briefpapier van de firma Brantjes, in combinatie met model 1011, decor A met zwarte pauwen (cat. 77) en model 1078, decor B met monnikskap (cat. 259). De laatste twee modellen behoren reeds tot de collectie van het Purmerends Museum.

De schilder heeft op de onderzijde van de vaas zijn signatuur achtergelaten: *TV* ofwel Theodorus Verstraaten. Van deze plateelschilder heeft het Purmerends Museum nog een aantal objecten in zijn bezit. Ook deze vazen zijn stuk voor stuk voorzien van een prachtig decor, zoals model 500, een vaas met gearceerde zeepaardjes.

Het Purmerends museum voert een actief verzamelbeleid met betrekking tot het Purmerends plateel. De collectie is de laatste tien jaar enorm uitgebreid. Dat dit mogelijk is, is vooral te danken aan de steun van de donateurs van het Purmerends Museum en de genereuze bijdragen van fondsen als de Vereniging Rembrandt, die vier jaar geleden ook de aankoop van een zestal aardewerken voorwerpen van de Firma Brantjes & Co mogelijk maakte ♦

Saskia van den Berg

Literatuur

- F. Doornberg, 'Zes aardewerken objecten met Jugendstil motief', in *Bulletin van de Vereniging Rembrandt*, 10 (2000) 2, pp. 23-26
- F. Doornberg, *Catalogus Purmerends Jugendstil Aardewerk 1895-1907*, Purmerend 1995
- J. Romijn, *Jugendstil uit Purmerend*, tentoonstellingscatalogus en mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek, no. 90/91, Lochem 1978
- M.M.P. Verneuil, G. Auriol, A. Mucha, *Combinations ornamentales*, Librairie Centrale des Beaux Arts, Parijs z.j. (ca. 1900), heruitgave: *Art Nouveau designs in Color*, New York 1974.